

Sabıkalı Cezalar

Şükrü BİLGİÇ

ÖZGÜRCE Dergisi, S 2, 1 Ağustos 2026

<https://ozgurcedergi.com/?p=422>

Giriş

İnsan toplumsal bir varlıktır. Yani diğer insanlarla bir arada yaşar. Birlikte yaşamak kuralları getirdiği gibi suçları ve dolayısıyla cezaları da getirmiştir. Cana, mala ve bir arada yaşamaya zarar veren her türlü eylem suç sayılmıştır. Bu eylemleri gerçekleştirenlere ise çeşitli cezalar verilmiştir. Cezalar tarihsel süreçte yumuşamış ancak insanın suç işleme kapasitesi hiç değişmemiştir. Ne suçsuz bir toplum oluşturula bilinmiştir. Ne de masum insanların zarar görmesi engellenmiştir.

Suç verilen cezanın şiddetinin artırılması suçu önlemediği gibi profesyonel suç işlemeyi (yakalanmadan suç işleme) de beraberinde getirmiştir. Cezanın şiddeti artıkça caydırıcılıktan ziyade suçu ve dolayısıyla suçluyu yeraltına çekmiş. Buna bağlı olarak da örgütlü suçlar, faili meçhul olayların sayısı artmaya başlamıştır.

Cezalandırmaktan amaç sadece suçluyu yaptırma tabi tutmak değil, suç işlemeye eğilimli olan diğer bireyleri de caydırmaktır. Cezalandırılan çoğunlukla suçlu ve suç teşkil eden davranış olurken bazen de ne yazık ki suçlu şahsın içinden bulunduğu etnik köken, dil, din ve hatta coğrafya olabilmektedir.

Tarihsel süreçte suç form değiştirmiş ama hep var olmuştur. Pis, ayıp, kötü, çirkin ve günah sayılan eylemler “sınırı aşma” olarak nitelendirilmiş ve hep cezalandırılmıştır. Hz. Âdem ve Hz. Havva yasaklı meyveden yedikleri için bu durum hadd’i¹ aşmak olarak nitelendirilmiş ve ceza olarak cennetten dünyaya sürgün edilmişlerdir.

Hadis şerifte önceki toplumlardan söz edilirken: “... inananlar tutuklanır, kazılan bir çukura konulur, başının ortasına bir testere konularak boydan boya ikiye biçilir ve demir taraklarla etleri kemiğinden ayrılırdı...”² ifadeleri yer alır. Söz konusu toplum hangisi olduğu ve ne zaman yaşadıkları konusu ise ayrı bir araştırma konusudur. Ancak çok da uzak olmayan bir zamanda inançlarından dolayı Hz. İbrahim’in ateşe atıldığı, Hz. İsa’nın ise çarmıha gerildiğini tarihi kaynaklardan net olarak biliyoruz. Aynı şekilde daha yakın bir zamanda Nesimi’nin dinden çıktığı gerekçesiyle önce derisinin yüzüldüğü ardından da idam edildiği yine tarihi kayıtlarda mevcuttur.

İnsanlık tarihi suç ve ceza bağlamında yeniden yazılıysaydı, şüphesiz ciltler dolusu bir eserle karşılaşmamız kaçınılmaz olurdu. “Bu kadar ağır cezalar nasıl olabilir, bu cezaları nasıl uygulamışlar?” diye baktığımızda karşımıza, sebebi ne olursa olsun, çok ağır

suçların çıktığı görülmektedir. Günümüzde TCK'nın 82/1-b maddesinde geçen kasten öldürme suçu, suçun; “*Tasarlayarak, canavarca hisle veya eziyet çektirerek...*” işlenmesini düzenler. Demek ki insanlık tarihi boyunca insan kelimesiyle yan yana getirilemeyecek suçlar hep var olmuştur ve belki de var olmaya devam edecektir.

Şimdi bu varsayımımızı destekleyecek ve tarihte öne çıkan bazı devletler, bu devletler zamanında işlenen ağır suçlar ve bu suçlara verilen cezalar hakkında biraz bilgi verelim.

Cezanın Tarihsel Seyri

Tarihteki ilk kapsamlı yazılı anayasalardan biri, MÖ 1760 yılında Babil Kralı Hammurabi tarafından dikilen Hammurabi Kanunları Steli'dir. 282 maddeden oluşan bu anıt kapsamlı bir hukuk sistemi ve devlet yönetim ilkelerini içermektedir. [Hammurabi Kanunlarında](#) kısasa kısas sistemi vardır. Yani “*göz için göz*” ilkesine dayanır ve çok sert bedensel cezalara yer verilir. Toplumsal sınıfa göre cezalar değişmekle birlikte kanunlarda öne çıkan başlıca cezalar şunlardır:

Ölüm Cezası: Cinayet, hırsızlık, yalancı şahitlik, tecavüz ve hırsızlıkla edinilen malı satın alma gibi suçlarda sıkça uygulanırdı. Yöntemleri arasında yakma, suda boğma veya kazığa oturtulma yer alırdı.

Organ Kesme (Kısas): Bir başkasının gözünü çıkaranın gözü çıkarılır, kemiğini kıranın kemiği kırılır, dişini kıranın dişi çekilirdi. Ayrıca hırsızlık suçunda el kesildiği gibi babasını dövenin de eli kesilirdi. Başkasının çocuğunu emziren süt annenin göğsü kesilirdi.

Ağır Tazminat ve Maddi Cezalar: Suçlunun sosyal statüsüne göre, zarar gören kişiye veya devlete belirli bir tazminat (genelde gümüş cinsinden) ödemesi gerekirdi.

Sürgün ve Köleleştirme: Evlilik dışı ilişki (zina) gibi suçlarda suçlular nehre atılmak veya köle statüsüne düşürülmek gibi cezalar alırdı.

Görüleceği üzere Hammurabi Kanunlarında farklı cezalandırma çeşitleri olduğu halde hapis cezasının olmadığı görülmektedir. İlk hapis cezasının Yunan ve Roma hukuklarında daha belirginleştiği görülmektedir.

Eski Mısır'da Firavunlar döneminde ölüm cezasının sıklıkla uygulandığı bilinmektedir. Ölüm cezasına çarptırılan suçlara; kutsal eşyalara el sürmek, kutsal hayvanları öldürmek, büyü yapmak, Firavunun benimsediği ekonomik düzene karşı suç işlemek, aile ve toplum kurallarına aykırı davranmak, bir kadının zina yapması gibi suçlar örnek gösterilmektedir. Mısır'da en çok uygulanan infaz yöntemlerinden biri de kişinin dikenlere atıldıktan sonra yakılmasıdır.

Benzer şekilde Antik Yunan'da da ölüm cezasının sıklıkla uygulandığı bilinmektedir. Devlete karşı suçlar, kalpazanlık, kasten öldürme, çocuk düşürme, zina ve daha pek çok suç karşılığında ölüm cezası verilmekteydi.

Hukuk tarihinde önemli bir yere sahip olan ve bugünün hukuk sistemlerinin kaynağını teşkil eden Roma hukukunda, son ceza anlamına gelen ölüm cezası, belirli suçların karşılığında yaygın olarak uygulanmaktaydı. Romalılar maksimum acının maksimum caydırıcılığı olduğuna inandığından, infaz yöntemleri mümkün olduğunca acı çektirmeyi amaçlamaktaydı.

Antik Roma’da ölüm cezası oldukça yaygındı ve günümüzde hapis cezası uygulanan pek çok suç için kullanılmaktaydı. Yaptırımı ölüm cezası olan suçlar arasında ordudan kaçma, kölelikten kaçma ve hatta bugün pek çok modern ülkede suç teşkil etmeyen zina eylemi de vardı. Roma’da ölüm cezasına ilişkin ilk resmi Roma belgesi, bilinen en eski Roma hukuku kanunu olan M.Ö. 450 tarihli On İki Levha’dır. On İki Levha Kanunları ölüm cezasını iki kategoride ele almaktaydı. Bunlardan birincisi, kamu hukuku cürümleri ve devlete karşı işlenen suçlar; ikincisi ise kişilere karşı işlenen suçlar ve öldürmeydi. Her iki durumda da cezalandırma yetkisi devlete aitti. Ne var ki gerek mahkûmiyet kararının verilmesinde gerekse cezanın takdir edilip infaz edilmesinde kamuoyunun tepkisi ve kamu vicdanının rahatlatılmasının rolü büyüktü ve bu yüzden de kamuoyunda büyük tepki ve nefret toplayan kişilere uygulanan cezalar daha ağır ve daha çok acı çektirmeye dönük olurdu; bu kişiler halkın gözünde, kamuya açık alanlarda infaz edilirdi.

Roma İnfaz Hukukunda başlıca cezalandırma yöntemleri şunlardı: Çarmıha germe, balta ile başın kesilmesi, Tarpea kayalıklarından atılma, canlı olarak yakılma, çuvala konulup ölüme terk edilme, öldüresiye dövülme, vahşi hayvanlara parçalatılma, asılarak öldürülme, hapishanede boğma, elini kolunu bağlayıp nehre atma, ağza ve boğaza eritilmiş kurşun dökme, henüz kesilen ve daha canlı olan iki öküzün içine başları dışarıda kalacak şekilde konma

Osmanlı hukukunda ölüm cezası verilen suçlar iki gruba ayrılarak incelenmektedir. Bunlardan ilki, kaynağı Müslümanlığın kutsal kitabı Kuran olan Şeri hukuka göre suç teşkil edenler; ikincisi ise, örfi hukuka göre suç teşkil eden eylemlerdir. Osmanlı döneminde ölüm cezasına çarptırılan pek çok suç vardır. Bunlar genellikle, devlet yetkililerini öldürmek, padişahın hayatına karşı suikast düzenlemek, padişahın hayatını tehlikeye atmak, eşkıyalık ve yol kesicilik yapmak, kalpazanlık, casusluk, bir başkasının kadını zorla kaçırmak, zina, hırsızlık, öldürme ve yaralama gibi eylemlerdir.

Osmanlı’da bazı suçların neticesinde ölüm cezasının sadece gayrimüslimlere verildiği de bilinmektedir. Bu tür eyleme örnek olarak, sarayın önünde türkü söylemek, karaborsacılık yapmak, belirlenen fiyatın üstünde mal satmak gösterilebilir.

Bunlar yanında Osmanlı’da ölüm cezası verilen birtakım sıra dışı suçlar da vardı. Bunlardan başlıcası yangın çıkarmaktı. Çölde susuzluk çekileceğinin söylenti olarak yayılması ve geceleyin fenersiz dolaşmak da dönem dönem ölüm cezasına çarptırılmıştır. Osmanlı’da ölüm cezasına çarptırılan bir başka cürüm ise IV. Murad döneminde tütün ve içki içmekti.

Osmanlı'da ölüm cezaları genellikle ipe boğarak gerçekleşmekteydi. Bunun yanında daha nadir kullanılan yöntemler olarak kafa kesme, denize atma, genellikle Müslüman öldüren gayrimüslimlere uygulanan son derece acı verici bir yöntem olarak vücudu çengellere geçirme, yine çok nadir uygulanmış ve genellikle eşkıyalık cürümüne istinaden uç bölgelerde kullanılan kazığa oturtma gibi yöntemlerin de kullanıldığı seyahatnamelerde geçmektedir.

Bunlar yanında imparatorluğun son dönemlerinde kurşuna dizme yöntemi de kullanılmıştır. Osmanlıların ender uyguladıkları ve az sayıda kaynağa yansıyan diğer infaz biçimleri, kuyuya ve denize atma, çuvala koyarak asma, vahşi hayvanlara atma ve topa koyarak uçurma idi.

Hapis Cezasının Tarihi Gelişimi

Tarihi süreç içinde cezanın izlediği değişimde son aşama hapis cezasıdır. Bu zamana kadar cezalandırmada; gönüllü sürgünlük, suç failinin toplumdan kovulması ya da mağdurun ailesine teslim edilmesi, kısas ya da uyuşma yoluna gidilmesi başta olmak üzere çok sayıda aşamadan geçilmiştir. Hapis cezasının tarihi diğer ceza türlerine göre yenidir ve infaz hukukunun doğuşu, hapis cezasının infazından başlatılmaktadır.

İlkel dönemden başlayarak her dönemde var olan hapsetme, bir ceza türü olmaktan çok, suçluların asıl cezalarının belirlenmesi yahut infazı için el altında tutulmasına hizmet etmiştir. Suçluların yanı sıra, savaş esirleri, siyasal iktidara muhalif olanlar veya farklı düşünenler, hatta toplum için tehlike oluşturdukları gerekçesiyle serseriler ve dilenciler hapsedilmiştir.

IV. Yüzyıldan itibaren ahlaksız olduğu kabul edilen rahip ve rahibeler, kefarete çekerek iyileşmeleri için manastırların çalışma evlerine hapsedilmiştir. Böylece hapsetme bir ceza türü olarak ilk defa kilisede uygulanmıştır.

Kilise hukukuna göre hapis cezası kişiyi özgürlüğünden yoksun kılmakta ve bedensel azaptan daha etkili olmaktadır. Rahiplerin yükselmeleri için faydalı görülen yalnızlık, suçlunun kötülükten arınması için de gerekli görülmüştür.

Çağcıl hapisanelerin kökenleri, daha eski zamanlardaki hapisane ya da zindanlarda değil, işliklerde yatmaktadır. İşlikler çoğu Avrupa ülkesinde, on yedinci yüzyıldan itibaren feodalizmin çözüldüğü dönemde kurulmaya başlamıştır; bu dönemde iş bulamayan pek çok köylü, serseri haline gelmişti. İşliklerde bulunanlara yemek verilmekteydi; ancak bu insanlar, zamanlarının çoğunu kurumda geçirmeye ve aşırı derecede çalışmaya zorlanmaktaydılar. İşlikler aynı zamanda, hastalar, yaşlılar, gelgit akıllılar ya da akıl hastaları gibi dışarıda hiç kimsenin bakımını üstlenmediği grupların da tutulduğu yerlere dönüştüler.

Hapsetme, XVII. Yüzyıla kadar bağımsız bir ceza türü değildi. Oysa bu yüzyıldan sonra hapis cezası bağımsız bir ceza türü haline gelmiştir ve üstelik temel ceza olmuştur.

Kapatmanın, hapisane ile ifade edilen bir ceza türü olarak benimsendiğini belirten Foucault'a göre, hapisane, medeni toplumların cezasıdır ve hapis cezasının cezalandırma sisteminin temeli haline gelmesinin nedeni, cezalandırmaya dair düşüncelerin gelişmesi ve adetlerin yumuşamasıdır. Foucault, hapisanenin yerine konabilecek bir seçeneğin olmadığını ve hapisanenin tasarruf edilmesi imkânsız, nefret edici bir çözüm olduğunu belirtmiştir.

XVIII. Yüzyıl boyunca, hapisaneler, akıl hastaneleri ve hastaneler yavaş yavaş birbirinden ayrılmaya başladılar. Özgürlükten yoksun bırakılmanın suç etkinlikleriyle başa çıkmada daha etkili olduğunu düşünen reformcular, geleneksel cezalandırma biçimlerine karşı çıkmaya başladılar. Politik sistemin genelinde bireysel özgürlük ve haklar geliştikçe, cinayet en ciddi suç diye görülmeye başlanmıştı; çünkü bir başka kişiyi öldürmek, bireyin haklarına yapılan en önemli saldırıydı. Hapisanelerin, akli başında disiplin ve uyum alışkanlıkları içinde suçluların eğitildikleri yerler oldukları düşünüldüğünden, giderek insanları halka açık biçimde cezalandırma uygulaması kaldırıldı.

1789 ve 1848 burjuva devrimleri, esas nedenlerini cezaevlerinden almıştır. Burjuva devrimleri, cezaevlerine ve infaz anlayışına üç alanda yenilik getirmiştir:

Laikleşme: Tanrı kavramı, cezaevinde uygulanan rejimden uzaklaştırılmıştır.

İnsanileştirme: Mahkûma bedensel ceza yasağı getirilmiştir.

Rasyonelleştirme: Akla uygun olarak insanı, yeniden sosyalleştirme, onun toplumsal yaşama dönmesine olanak sağlama anlayışını yaratmıştır.

XIX. Yüzyılın başına gelmeden, suçluyu cezalandırmak için hapsetme, ender olarak uygulanmaktaydı. Büyük küçük her kentte yerel bir hapisane bulunmaktaydı, ancak bunlar doğal olarak oldukça küçüktüler ve üç ya da dört mahkûmdan fazlasını alacak kadar geniş değillerdi. Bunlar, gece boyunca sarhoşların ayılması için ya da arada sırada suçlanan kişilerin mahkemelerini beklediği yerler olarak kullanılmaktaydı. Daha büyük Avrupa kentlerinde, büyük hapisaneler bulunmaktaydı; buralarda tutulan insanların çoğu idamlarını bekleyen mahkûmlardı. Bu kurumlar, on dokuzuncu yüzyılın başından itibaren kurulan çok sayıdaki hapisaneden çok farklıydı. Hapisane disiplini ya hiç yoktu ya da çok gevşekti. Kimi zaman idam edilecek olanlar zindana atılır ve gardiyanını ancak idama götürülürken görürdü; ancak daha yaygın olarak hapisaneler, çağcıl ölçülere kıyasla şaşırtıcı derecede özgür ve gevşekti.

Hapis cezasının ilk olarak hangi ülkede uygulandığına ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Birinci görüş Hollanda'da 1595 yılında inşa edilen Amsterdam Cezaevini modern hapis cezasının başlangıcı kabul eder. Farklı bir görüşe göre ilk hapisane İtalya'da inşa edilmiştir. Son görüşe göre ise İngiltere'de 1552 yılında kurulan Bridgewell isimli islahatçı, toplumu dilenci ve serserilerden kurtarmayı amaçlamış ve modern hapis cezasının başlangıcını oluşturmuştur.

Yakın yüzyılda modern anlamdaki ilk cezaevi modelleri Amerika’da inşa edilmiştir. Bu modeller birçok Avrupa ülkesini de etkisi altına almıştır. 1847 yılında Brüksel’de ilk Uluslararası Cezaevleri Kongresi düzenlenmiştir. 1955’de de Birleşmiş Milletler Minimum Cezaevi Kurallarını belirlemiştir. Türkiye bu kuralları 1965 yılında uygulamaya geçirmiştir. Avrupa Parlamenter Grubu, 12/02/1987 yılında Birleşmiş Milletler Standart Cezaevi Kurallarını, Avrupa Cezaevi Kuralları adı altında yeniden toparlamıştır. Kurallara, tüm üye devletlerin uyulması zorunluluğu getirilmiştir.

Yeni Ceza Arayışları ve Denetimli Serbestlik Sistemi

İdam cezası telafisi mümkün olmayan bir cezadır. Bu nedenle modern dünyada ülkelerin ezici bir çoğunluğu idam cezasını kaldırmıştır. Dünyanın büyük bir çoğunluğunda ise neredeyse bütün suçlara hapis cezası verilmektedir. Hapis cezasının kanun koyucu ve hakimlerce çokça tercih edilmesi, cezaevlerinde işkencenin bitme noktasına gelmesi, mahkûmların da insan olmaları münasebetiyle var olan hakları ve bu hakların sağlamış olduğu konforun dışarıyı aratmayacak düzeyde olması, hapis cezasının caydırıcı olma özelliğini ortadan kaldırmıştır. Böyle olunca cezaevlerinde yoğunluk artmış, sürekli yeni cezaevleri yapılmış, kısmi aflar getirilmiş ama ne suçun önüne geçile bilinmiş ne de cezaevlerinin yükünün hafiflemesine yönelik alternatifler geliştirilmiştir. Tüm bu sorunlar yeni bir cezalandırma arayışını beraberinde getirmiştir. İşte tam da bu talebin zirve noktasında denetimli serbestlik sistemi keşfedilmiştir.

Denetimli serbestlik sistemi bir ceza olmaktan çok, bireyi ve aile bütünlüğünü korumayı hedefleyen özel bir infaz sistemidir. İlk defa ve küçük çaplı suç işleyen bireyleri cezaevine gönderip daha büyük suçlularla tanıştırmak yerine, cezasını toplum içinde, gururunu rencide etmeden çeşitli yükümlülöklere tabi kılmayı hedefleyen insancıl bir sistemdir. Ancak ölkemizdeki uygulamalarda kısa sürede insancıl kaygılar bir tarafa bırakılmış, cezaevlerinin yükünün hafifletilmesi için kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle 2012 yılında ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı hakkındaki kanunda yapılan değişiklikle denetimli serbestlik sisteminden faydalanma süresi kimi suçlar için sekiz yıla kadar çıkmıştır. Daha önce şartlı tahliyesine altı ay kalan mahkûmlar için kullanılan denetimli serbestlik tedbiri, neredeyse her yıl yapılan kanuni değişikliklerle iyice kontrolden çıkmıştır. Ancak bu uygulamalar infaz rejimi içinde hiç de karşılığı olmayan ama uygulamada sıklıkla karşılaştığımız “girdi-çıkı” kavramını literatüre kazandırmıştır.

Suç ceza denklemine uygun düşmeyen bu uygulama 2024 yılında yaşanan bir olayla patlak vermiştir. 22 Eylül 2024 tarihinde İstanbul Ümraniye’de 26 farklı suçtan kaydı bulunan ve denetimli serbestlikten faydalanan Yunus Emre GEÇTİ, polis ekipleriyle girdiği çatışmada henüz 27 yaşında olan polis memuru Şeyda YILMAZ’ı şehit etmiştir. Bu olay denetimli serbestlik sistemine yönlendirilen cezasızlık eleştirilerinin daha yüksek sesle yapılmasını sağlamış ve hemen ardından kanuni düzenleme yapılarak cezaevinde olan mahkûmların denetimli serbestlikten faydalanma süreleri aşağıya çekilmiştir. Ne var ki bu

durum zaten kapasitelerinin çok üstünde çalışan cezaevlerinde yeni sorunları beraberinde getirmiştir.

Gelinen nokta itibariyle denetimli serbestlik sistemi, (eğitim ve iyileştirme yoluyla suçluların yeniden topluma kazandırma amacı taşıyan) insancıl yönünden ziyade cezaevlerinin emniyet sibobu olarak işlev görmektedir. Cezaevleri ne zaman bir infiale yol açacak şekilde dolsa hemen yargı paketleri devreye girmektedir. Bugüne kadar on bir yargı paketi uygulanmıştır. 31 Mayıs 2026 tarihi itibariyle ceza infaz kurumlarında 421.583 hükümlü ve tutuklu bulunurken aynı dönemde denetimli serbestlik müdürlüklerince takip edilen yükümlü sayısı 499.588'e ulaşmıştır. Böyle olunca da on ikinci yargı paketi çalışmalarına hız verilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme:

İnsanın olduğu her yerde suç, suçun olduğu her yerde ise cezalar var olmuştur. Tarihsel süreçte insanın canına ve bedenine uygulanan cezalar yerini daha çok özgürlüğünü sınırlandırmaya yönelik cezalara bıraksa da bu uygulamanın çok da sonuç verdiği söylenemez. Belki suçun olmadığı bir toplum arzusu bir ütopyadır ve suç olmadığında daha büyük sıkıntılar ortaya çıkacaktır. Ayette: "...Eğer Allah, insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla (savıp) engellemeseydi, yeryüzü mutlaka fesada uğrardı..." (Bakara, 251) düsturu hem dünyada kurulan suç ve cezanın işlevsel dengesini hem de imtihan gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Bugünkü infaz sisteminin yani hapis cezası ve denetimli serbestlik yükümlülüklerinin ağır olduğunu düşünenlere, geçmişte benzer suçlara verilen cezaları hatırlatmak gerekir. Şüphesiz insanlık dışı suçları onaylamıyoruz, ancak suçlunun dinlenme tesisinde kalıyormuş gibi konaklamasına da vicdanımız razı gelmiyor. Suç sonrasında sadece cezalandırmaya odaklanmak yerine mağdurun zararının giderilmesini, failin sorumluluk alarak topluma kazandırılmasını ve toplumsal barışın yeniden tesis edilmesini amaçlayan alternatif ve onarıcı bir adalete olan ihtiyacımız her zamankinden fazladır...

-
1. Hadd'in sözlük anlamı menetmek, yasaklamaktır. Hudud kelimesi ile aynı anlamda kullanılır. "İşte bunlar, Allah'ın hudutlarıdır; onlara yaklaşmayınız." (Bakara, 187) ayetinde kullanıldığı gibi. [↩](#)
 2. Buhârî, Menâkıb 25 [↩](#)